

na harminc esztendeig.” „Az ember elvégzi az egyetemet, él valahol Pesten, naponta magára veszi a fehér köpenyt, és teljesíti kötelességét.” „Az ember csinálni szeretne valamit, valami egészen kicsi dolgot, de önállóan.” A főszereplő már a gimnáziumban is sztár volt — tudjuk meg. Majd valahol Pesten, az egyetem elvégzése után, a többi fehér köpenyessel valami részfeladatot végez, s valahol egy kopasz vagy ősz fejben egyesülnek a kis eredmények. lesz belőlük fontos kutatás, felelősség, tudományos munka. Tizenkét éve járt szobáról szobára (tudniillik: lakni). Eddig elhanyagolt bérházak felső emeletén húzódott meg, ezután valamelyik földszintes parasztházban. Ennyi a különbség.

Itt csak egy magyarázat lehetséges. A szerző azért látja el ennyire kevés egyénítő jeggyel éppen a főszereplőt, mert vele általánosító módon a fiatal szakembert akarja példázni, aki harmincéves korára megunta az inaskodást. Felnőtt, ki akarja próbálni erejét. Akinek a számára vidéki vállalkozása legkezdetén az lenne a legnagyobb csalódás, hogy csak azért kap főmérnöki beosztást, mert az igazgatónak felülről azt mondták, hogy „így a szakember, meg úgy a szakember...” Hozott ő, ha már annyira odavannak érte.

Várná az olvasó, hogy a történes során a főmérnök, aki éppen az általánosságoktól viszolyg, valami konkrét munkában bizonyítaná elszánását, tetterejét. Nem adódik számára a bizonyítás lehetősége. Feltehetően itt lenne kereshető kudarcának egyik oka. És Fenákelt, aki mint mondtuk, sok buk-

tatót elkerült, itt kell bírálunk. Itt kéresendő az írás gyengéje. Nem azért, mert itt válhatott volna pozitívává a hős, hanem, mert itt lehetett volna a küzdelem reménytelenségét hangsúlyosabban bemutatni.

Véleményünk szerint a kisváros levegője nemcsak hogy „újra meg újra témául kínálkozik” — ahogyan a 'szerző írja önmaga munkájáról, hanem ha itt él vidéken ilyen tehetséges író, aki Kaffka Margit örökében haladna, hisz ez a regény is utal az „okos asszony”-ra, idézetet is beszöve tőle az egyik párbeszédbe: „Semmi se nagy dolog közelről” — szóval a tehetséges prózaíró nem is tud kitérni a társadalmi valóságunk jelenségei elől, szükségszerűen szembe találja magát a nagyon nagy dolgokkal is, amelyekről nem kell megrettenni, vagy elemzésüktől vonakodni, mert Kaffka Margitnak igaza van, ha a dolgok közelségébe kerülünk, még a korábban nagyon látszó is vesztenek nyomasztó súlyukból, vagy fordítva: az illúzióvesztések sem mindig olyanok, hogy az embert földre terítsék, vagy eszményt veszejtsenek.

Fenákelt közéleti érzéke, írói tehetsége biztosíték arra, hogy következő írásában szereplői bemutatásakor vállalja a társadalmi meghatározottság és egyéni életút összhangjainak vagy ellentéteinek bátrabb feltárását, hogy a jövőben is nemcsak a valóságból merít, hanem a valóságot meríti, annak kisebb-nagyobb darabját, a dolgok lényegéből fakadó nagyobb összetettségükben. (Szépirodalmi Könyvtudó 1967.)

HAVASI ZOLTÁN

ÚJ VERSESKÖNYVEK

RÓNAY GYÖRGY: TUKOR ÉS TŰZ

Az idei József Attila-díj I. fokozatával kitüntetett Rónay György válogatott verseit gyűjtötte ebbe a kötetbe. A több mint három évtizedes költői pálya egyes szakaszai eddig sem voltak ismeretlenek a versolvasó közönség előtt. Egy életmű-válogatás azonban — az életmű hézagos vagy akár alapos ismeretén túl — nyújt mindig új izgalmat az olvasónak. Mely alkotásokat tartja-érzi maradandónak maga a költő, egyes periódusok milyen súlyt kapnak utólag költői fejlődésében, élesebben húz-e meg vagy éppen szándékosan elmos kontúrokat vagy netán mennyit változtat korábbi szövegein? Vagyis: változik-e róla kialakult képünk (és mennyit) vagy egybeesik az eddigi véleménynel?

Az ötödik X-en túl — azt tartják — az ember egyre gyakrabban tekint végig a megtett úton, elkészíti élete mérlegét, hogy az eljövendő évek, évtizedek még inkább céltudatos tevékenység jegyében teljenek el. A költő is számvetést tesz a munkás-dolgos évtizedekről egy határozott, célirányos szemlélet aspektusából. Nem árulunk el új dolgot, ha megemlítjük, hogy Rónay a korán éretté vált költők közé tartozik, és ugyancsak ismert az olvasók előtt példás műgondja is. Mindez elég biztosíték — de a kötet is meggyőző róla —, hogy szigorú kritikusa önmagának. Ez a szigorú önkritika gyakran önfeleltdé és bártortalanná tesz bennünket verseinek olvasása közben. Nem is merünk vál-

lalkozni arra, hogy a bevezetőben említett kérdések-problémák mindegyikéről szóljunk, arra szorítkozunk inkább, mi újat hozott Rónaynak ez a könyve és melyik véleményünkben erősített meg bennünket.

Kezdjük a legnagyobb meglepetéssel! A kötet elején a költő 14 eddig kiadatlan verset adott közre az 1934—45 közötti időből. A felszabadulás előtt Rónay három verseskötetet publikált: *A tulipánok elhervadtak*, 1931; *Híd*, 1932; *Te mondj el engem*, 1942. A mostani kötet időben legkorábbi 3 verse 1934-ből való, és a 14-ből 5 esik arra az időre, amikor 10 évig nem adott ki verseskönyvet. A ciklus, a *Szarvasok pusztulása* címet kapta, egy 1937-ben írt verse után. Nemcsak a ciklusnak, de a kötetnek is egyik legszebb verse. Barátaihoz szól benne, kiket félnék szarvasokhoz hasonlítani, s az első strófa szituációt teremtő képe után a megfosztott boldogságra vágyódás uralja el a verset. Amilyen ritkán akad a szarvasok agancsaira virágos bokrok ága, úgy fon — oly ritkán — az öröm is koszorút homlokukra. Csak egy sóhajra telik: „Ez volna szép: mindig itt élni”, de nem lehet a zord vadászok fegyvere miatt. A golyó nyomában „elhal a játék”, és „a vér emléke elkísér”, s „riadsz tovább, mert minden vérről fertezett”. „Nincs menekvés” — halljuk az utolsó szót: a kiúttalanság, a tehetetlenség elégiája ez a vers.

Rónay nemzedéke fiatalon éli át a fasizmus uralomra jutását, térhódítását. Ugyanakkor ők, a Nyugat harmadik nemzedéke a nyugatos kultúra „tisza művészetért” jeligéjét írták zászlajukra. Ezt a nemzedéket nem az osztályharc vagy éppen a népfront-küzdelem sodorta az antifasizmus táborába, hanem szorongó magányuk, őrlő csalódottságuk, fájó reményvesztettségük, ernyedte kiúttalanságuk. Rónaynak is — elég fiatalon — észre kellett vennie, hogy „inog a világ”, vagyis a fasizmus uralomra jutása miatt a háború közvetlen veszélye állt fenn; értjük horátiusi kérdését is: „mit hoz a holnap?” *Egy budai cukrászda falára* c. verse 1934-ből való, az iménti gondolatokat innen idéztük. Majd látomásos képsor következik az expresszionizmus formanyelvét követő modorban: a képek zaklatott sorjázása a sors bizonytalanságának és a költő tehetetlenségének hű kifejezője: „háború — segíteni nem tudnak, mire hát/töprengeni rajta?” Ez a polgári szemléletű költő tipikus attitűdje, még a töprengés elől is menekül, szigetet keres a világban, ahol csak ketten vannak: „sziget

ez a fülke, s ez a mi birodalmunk”. Nem is izzítja végig a vers első két sorában megerzselte élményt, gondolatot. *Preromantika* c. költeményében eléggé váratlanul és ösztönös sejtést sugallva így ír: „vöröslik messze már a forradalmi hajnal”. Igaz az is, hogy ebben a versközegben a romantika kedvelt fogásai új tartalmi töltetet kapnak (a szél „zokogni kezd”), mégis azt kell mondanunk, hogy ez a gondolat légüres térben mozog, éppúgy, mint a sokszor megírt, kínzó, fojtogató egyedülléte. Nem érezzük verseiből, hogy csüggedése másnak a csüggedése, dadogó bizakodását másnak a reménye is táplálja. Nem saját szorongásának megéneklése ellen szólunk, de éreznünk kellene, hogy kiáltása, csüggedése egy szorongó, a pusztulás országútjára terelt nép szava. Egy korábbi versében biztatja kertjének fáit, hogy készüljenek a lombosabb jövőre, s növezzék a „bosszú ostorát”, mert a felhők között — nem látni még — a pacsrta szól. De ezek a fényt hozó sugarak nem állnak össze nyalábbá, mert oly ritkán jelentkeznek. Ennek a ciklusnak a 14 versére inkább ez jellemző: „lelkem alatt egerek rágják / az élet gyökerét”, „valami nagy-nagy szomjúság fojtogat”, „s harminc évemnek semmi haszna sincs”.

Mivel a kötetben Babits hatása nem egyszer föllelhető, ezért utalunk arra, hogy Kardos László írja egyhelyütt Babits fasizmus alatti lírájáról, hogy nem protestált szüntelenül, de amikor igen, akkor kerekén, világosan, minden hivatást fölégető egyértelműséggel. Rónay György — Babits szavait kölcsönözve — nem lett „cinkos”, mert nem maradt „néma”, de „atyafiáért” nem adott számot mint testvér.

Magányban éltél s ez volt büszkeséged, de magányod a rab magánya volt...

Rónay protestáló hangja egy-két oktávval halkabban szól és messzebbről. Protestálása menekülés volt és nem támadás. Menekülés az emberiség történetének ezüstkoraiba, de úgy belefeledkezett ebbe a „rab magányba”, hogy mikor a keneső régen elvonult, akkor is az üregben lapult.

Lehet, hogy sokáig időztünk Rónay felszabadulás előtti lírájánál, de bizonyítani kívántuk az olvasó előtt — bár paradoxonnak tűnhet, de így van — ami- ben újat hozott a költő jelen köteté, azzal megerősített bennünket nem egy korábbi véleményünkben.

Az elmúlt húsz esztendő lírájával könnyebben ismerkedhetünk meg, ha alaposan szemügyre vettük a felszabadulás előtti. Felnagyítva jelentkeznek

azok a problémák, amelyek — más vonatkozásban persze — 45 előtti liráját jellemezték. Rónay verseiből kizárólag a béke szózata szól, a háború végének örül. Pedig ami bekövetkezett, több annál. A felszabadulás — úgy tűnik — nem ihlette meg a költőt. Életünkben bekövetkezett változás nem idilli körülmények között zajlott le (*Egy este, Hószárny*), nem volt elég elhatározni, hogy fényben akarunk élni. Több kellett ennél. Rónay György úgy méri az idő múlását, hogy távolodunk a háborútól, a borzalmas napoktól, van mire emlékeznie tehát (*A zsebkés, Egy lyd bronz kutyára*), de felszabadulás utáni történelmünk örömei, gondjai kívül maradtak ebből a kötetből. Szembetűnő, hogy az elmúlt húsz évből a kb. 1948—1960-ig terjedő szakasz meglepően kevés verssel

van képviselve. Lehet, hogy egy következő kötetre tartogatja a költő?!

Nagyon igazságtalannak tűnhet, hogy Rónayról, a költőről úgy írtunk, hogy művészi jegyeiről nem ejtettünk szót, és arról is hallgattunk, ami maradandó érték — érzésünk szerint is. Szolgáljon mentségünkre, hogy ezt mások nem is ritkán és nem is ilyen szűk terjedelemben megtették. Ehhez nem kívánunk semmit hozzátenni, amiben pedig véleményünk eltért, az fentebb föllelhető. Rónay György költői életműve tiszteletet parancsol; hatalmas kultúrája, klaszszicitásra való törekvése, kifinomult izlése miatt lirájának egy része beépül jelenünk és jövődönk falaiba, ha nem is alapozó terméskölként, de masszív kötőanyagként föltétlenül. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1966.*)

STENCZER FERENC

BIHARI SÁNDOR: KAPTÁRKÖVEK

A *Kaptárkövek* Bihari negyedik kötete: a végleges beérkezés verseskönyve, a költő legszebb könyve, csalhatatlanul a saját hangjára lett poeta jelentős versesgyűjteménye. Azok számára is tele van kellemes, jóízű meglepetésekkel, akik kezdetűl bizakodva kísérték a rokonszenves költő nem mindig egyenes vonalú, kiterőktől, megpróbáltatásoktól sem mentes útját. Első versei 1951-ben, 19 éves korában jelentek meg. Kötettel 1953-ban, majd — bonyolult okok miatt — pontosan tíz évvel később, 1963-ban jelentkezett. Az első kötet (*Emelt fővel* volt a címe) versei formai és tartalmi egyhangúság, idillbe hajló, problémátlan, leegyszerűsítő valóságlátás, egysíkű emberi-költői világkép jellemezte. A *Vándor, neonfényben* — a második kötet — mutatott bizonyos formai és kifejezésbeli gazdagodást, költői nyelve korszerűbb, szemléletesebb lett; ám tematikában továbbra is mereven körülhatárolt maradt, akkori életérzését, szemléletét a világra való felszíniesen boldog rácsodálkozás jellemezte.

Az 1965-ös keltezésű, József Attiladíjjal jutalmazott *Utóhang a megpróbáltatáshoz* már egy magasabb igényű költői szintézis biztató kezdete volt. Nem a kötet verseinek célkitűzéseivel, hanem a megvalósítás mikéntjével lehetett akkor vitánk Biharival. Azt kifogásolhattuk, hogy jó néhány kitűnő vers mellett (mint amilyen a *Dicséret* vagy a *Tömény vigasz* volt), Bihari hangja sokszor körülményessé, közhelyessé vált, elsősorban azokban a költeményekben, amelyekben a mai vilá-

got-társadalmat, annak belső szerkezetét, ellentmondásos problémáit akarta kifejezni. Úgy érezhattuk: költőnk akkor még nem rendezte el a végleges igényével önmagában a világ dolgait; költői tartása, életlátása még nem eléggé tisztult le, nem volt igazán korszerű. Am tudtuk azt is, hogy igénye, elszánt akarata és tehetsége hozzásegíti Biharit ahhoz, hogy bensőséges lírát és bölcs meditációt, ezernyi színű hangulatot, indulatos tettvágyat egyesítsen költészetében.

A *Kaptárkövek* verseiben éppen azt dicsérhetjük, hogy milyen céltudatosan és következetesen, szép igyekezettel és gazdag ihletettséggel avatja érdekes, ellentmondásaival is harmonikus és magas színvonalú költészeté a hétköznapi élet tényeit-eseményeit-jelenségeit, a hétköznapi egyszerű emberének gondolat- és érzelmvilágát. Bihari költésze mindig is emberközpontú volt. Am e kötet verseiben sikerűlt néki igazán a költészet magasabb szintjeire emelnie, megragadó sorokba öntenie korunk emberének örömet és bánatát, a mindennapok édes-önfeledt, varázsos perceit és rettentő szorongását (*Itélkező*).

Biharinak már az *Utóhang a megpróbáltatáshoz* c. kötete legjobb verseiben sikerűlt rálelnie egy sajátosan egyéni, dalszerű előadásmódra. A *Kaptárkövekben* — most már végérvényesen — megtalálni látszik igazi hangját: a könnyedebb, oldottabb, dalszerűbb hang végleg feloldotta előbbi merevségét, a rideg valóság, a köznapi realitás ihlető élményében megfürdött, ko-